

نقش میانجی‌گری ویژگی‌های شخصیتی بر رابطه هوش مالی و قضاوت حساب‌رسان در دیوان محاسبات کشور

سیده زهرا میراشرفی

مربی، گروه حسابداری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
z_mirashrafi@pnu.ac.ir

رحمان دوستیان

استادیار گروه حسابداری، واحد خرم آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، خرم آباد، ایران.
rahman_doostian@yahoo.com

محمود شیخ الملوکی

سر حسابرس، دیوان محاسبات کشور، ایران.
shimir2016@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۰۷

چکیده

در مقاله حاضر، به بررسی تأثیر هوش مالی و ویژگی‌های شخصیتی حساب‌رسان بر قضاوت حساب‌رسان در دیوان محاسبات کشور پرداخته شده است. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه و جامعه آماری، حساب‌رسان دیوان محاسبات کشور در سال ۱۴۰۱ است که به دلیل حجم زیاد و پراکنده بودن جامعه آماری، تعداد ۲۲۶ پرسشنامه دریافت و تحلیل شد. جهت تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای SPSS و LISREL و جهت آزمون فرضیه‌ها از معادلات ساختاری استفاده شده است. یافته‌ها بیانگر آن است که قضاوت حساب‌رسان دیوان محاسبات تحت تأثیر هوش مالی و ویژگی‌های شخصیتی آنها قرار گرفته؛ علاوه بر این هوش مالی در بروز ویژگی‌های شخصیتی حساب‌رسان نیز موثر است. شواهد حاکی از نقش مهم هوش مالی و ویژگی‌های شخصیتی حساب‌رسان بر قضاوت آنها است. این پژوهش به دلیل استفاده از ۵ شاخص: تعداد یافته‌های عدم رعایت قوانین و مقررات، تعداد یافته‌های ضعف کنترل داخلی، تعداد توصیه‌ها و مشاوره‌های منجر به پیشگیری از وقوع تخلفات، تعداد پیشنهادهای منجر به اصلاح روش‌ها و بهبود عملکرد و تعداد پیشنهادهای منجر به اصلاح قوانین و مقررات دستگاه اجرایی مورد رسیدگی، در ارزیابی قضاوت حساب‌رسان دیوان محاسبات کشور، رویکرد جدیدی ارائه کرده است که می‌تواند منجر به توسعه مبانی نظری و خلق ایده‌های جدید برای انجام پژوهش‌های آتی شود.

واژه‌های کلیدی: هوش مالی، ویژگی‌های شخصیتی، قضاوت حساب‌رسان، دیوان محاسبات کشور.

۱- مقدمه

دانش، یکی از الزامات عمده برای پردازش اطلاعات و تصمیم‌گیری است. در مورد محصولات مالی، این دانش به صورت هوش مالی نشان داده می‌شود (هومان و مک‌کویتی^۱، ۲۰۰۹). در سال‌های اخیر، علاقه به موضوع هوش مالی روبه افزایش بوده و مطالعات مختلف نشان می‌دهد که میزان هوش مالی، بر توانایی افراد در تصمیم‌گیری مالی و رفتار مالی تأثیر می‌گذارد و نقص در هوش مالی منجر به تصمیم‌گیری مالی غیربهبوده می‌شود (راوت^۲، ۲۰۲۰). برای تأمین رفاه مالی افراد، همراه با رشد اقتصادی ملت از طریق ارتقاء سرمایه انسانی، سیاست‌گذاران و دست‌اندرکاران به‌طور مداوم در تلاشند تا مداخلات مختلفی را برای تقویت هوش مالی طراحی کنند (اینگاله و پالوری^۳، ۲۰۲۰). سازمان همکاری و توسعه اقتصادی^۴ (۲۰۱۵) هوش مالی را به عنوان ترکیبی از وظیفه شناسی، دانش، مهارت، نگرش و رفتار تعریف می‌کند که برای تصمیم‌گیری درست مالی و در نهایت دستیابی به رفاه مالی فردی لازم است. بنابراین، شواهد نشان می‌دهد که هوش مالی یک پدیده پیچیده و چند وجهی است، که می‌تواند به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر سایر عوامل رفتاری تأثیرگذار باشد (پاتریچ و ویرا^۵، ۲۰۱۸). از طرف دیگر، با توجه به جهانی‌سازی و فناوری‌های اطلاعاتی در قرن بیست و یکم، نیروی کار به یک عامل کمک‌کننده در موفقیت سازمان‌ها تبدیل شده است. یکی از ویژگی‌های یک سازمان سالم، نحوه برخورد با سلامت جسمی و روحی منابع انسانی به‌عنوان ارزش‌ترین دارایی‌های آن سازمان است. حسابرسان نیز از این امر مستثنی نیستند. حرفه حسابرسی و نقش حسابرسان در تجارت و سیاست امروز یک ضرورت و قطعیت است و حسابرسان موظفند از نظر جسمی و روحی از سلامت و مهارت بالایی برخوردار باشند (صالحی و همکاران، ۲۰۱۹). منابع انسانی یک موسسه حسابرسی، عاملی تعیین‌کننده در شکست یا موفقیت آن است و خصوصیات شخصی حسابرس به‌عنوان عامل تعیین‌کننده قضاوت و عملکرد حسابرس در نظر گرفته می‌شود (یوتامی و نهارتیو^۶، ۲۰۱۳).

پرکاربردترین رتبه بندی جهانی فساد، شاخص ادراک فساد^۷ است که سازمان شفافیت بین‌الملل^۸ با هدف ضد فساد دولتی، هر سال تقریباً ۱۸۰ کشور و منطقه را براساس منابع داده‌هایی که توسط موسسات معتبری از جمله بانک جهانی و مجمع جهانی اقتصاد جمع‌آوری می‌شوند، رتبه‌بندی می‌کند. رتبه ایران در بین

۱۸۰ کشور طی ۵ سال ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۱، به ترتیب ۱۳۰، ۱۳۸، ۱۴۶، ۱۴۹ و ۱۵۰ است. این افزایش سالانه فساد درک شده کشور در سالهای اخیر می‌تواند ناشی از ضعف حسابرسی، علیرغم وجود قوانین و مقررات، باشد. لذا همواره باید افزایش کیفیت حسابرسی از طریق کیفیت قضاوت حسابرسان و شناسایی عوامل تأثیرگذار بر آن، یکی از دغدغه‌های حکومت باشد. تقویت هوش مالی حسابرسان برای مواجهه با قضاوت‌های مالی که منتج به ارتقاء بازدهی و کیفیت عملکرد آنها می‌شود، نوعی ارزش‌آفرینی راهبردی محسوب می‌شود. همچنین ویژگی‌های روان‌شناختی حسابرسان نیز به عنوان بخشی از معیارهای ورودی عملیات حسابرسی و تأثیر هوش مالی آنها (به‌عنوان ابزاری جهت درک صحیح مالی) بر ویژگی‌های شخصیتی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. هدف از پژوهش حاضر این است که نشان دهد هوش مالی حسابرسان به عنوان یک مهارت که بخشی از آن می‌تواند اکتسابی باشد، و نیز ویژگی‌های شخصیتی آنها، تا چه حد بر قضاوت حسابرسان تأثیرگذار است و در پی پاسخ به این سوال است که آیا ویژگی‌های شخصیتی حسابرسان می‌تواند بر رابطه بین هوش مالی و قضاوت حسابرسان در دیوان محاسبات تأثیر بگذارد؟ این شناخت علاوه بر اینکه منجر به ارزشمندی سرمایه انسانی و افزایش کارایی و اثربخشی سازمانی و نیز ارتقای جایگاه حرفه‌ای دیوان محاسبات به عنوان یک نهاد نظارتی می‌شود؛ بهبود عملکرد دولت را نیز به دنبال خواهد داشت. در راستای دانش‌افزایی پژوهش حاضر، با نگاهی به تحقیقات گذشته داخلی، کشف و گزارش تحریفات بااهمیت، براساس تعریف دی‌آنجلو^۹ (۱۹۸۱) به‌عنوان پرکاربردترین شاخص ارزیابی عملکرد حسابرسان بطورعام و بطورخاص در دیوان محاسبات کشور بوده است، اما طبق نظر متخصصین و خبرگان دیوان محاسبات کشور، بین نحوه ارزیابی عملکرد مؤسسات عالی حسابرسی در کشورهای پیشرفته و در حال توسعه و نحوه ارزیابی عملکرد دیوان محاسبات در ایران تفاوت معناداری وجود دارد (حبشی، ۱۳۹۴)، لذا در این پژوهش مطابق با اصول (۵۴) و (۵۵) قانون اساسی و نیز وظایف و اختیارات حسابرسان دیوان محاسبات کشور بر اساس مقررات جاری مربوط و با نظرخواهی از برخی متخصصین و مدیران، با استفاده از شاخص‌های متفاوتی از پژوهش‌های پیشین به ارزیابی کیفیت قضاوت حسابرسان در دیوان محاسبات کشور پرداخته است که جنبه نوآوری این پژوهش محسوب می‌شود و به دلیل ارائه رویکردی جدید در

⁵ - Potrich & Vieira

⁶ - Utami & Nahartyo

⁷ - Corruption perception index (CPI)

⁸ - Transparency International

⁹ - DeAngelo

¹ - Huhmann & McQuitty

² - Raut

³ - Ingale & Paluri

⁴ - Organization for Economic Co-operation and Development (OECD)

(آلبایتی و رحمان^۶، ۲۰۱۹). ناکتور و همکاران^۷ (۱۹۹۲) از اولین کسانی هستند که مفهوم هوش مالی را به این ترتیب تعریف کرده‌اند: هوش مالی، دانش مالی است که منجر به تصمیم‌گیری آگاهانه می‌شود. کیوساکی^۸ (۱۹۹۳) برای نخستین بار ایده و مفهوم هوش مالی را به روشنی مطرح کرد که از پنج جزء کسب پول بیشتر، حفاظت از پول، بودجه‌بندی و برنامه‌ریزی برای پول، استفاده از پول به‌عنوان ابزار اهرم و ارتقای آگاهی مالی تشکیل شده‌است. سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (۲۰۱۵) گسترده‌ترین ابعاد هوش مالی را ارائه می‌دهد یعنی دانش مالی، درک آن دانش، مهارت‌های به دست آوردن و استفاده از آن دانش، دانش درک شده (اطمینان در استفاده) و تصمیم‌گیری موثر. هوش مالی نه تنها به سرمایه‌گذاران در ایجاد یک روش تفکر قاطع برای تصمیم‌گیری در مورد سرمایه‌گذاری کمک می‌کند، بلکه به آنها اطمینان می‌دهد که قضاوتی منطقی و حساب شده انجام دهند (راوت، ۲۰۲۰). پس می‌توان نتیجه گرفت که هوش مالی یعنی دانش، اطلاعات و توانایی‌های هر فرد در حل مسائل اقتصادی و مدیریت بحران‌های مالی.

از آنجایی که حسابرسان، هم درباره استفاده درست و بجای تهیه‌کنندگان گزارش‌های مالی از استانداردهای حسابداری و هم در مورد چگونگی انجام کار حسابرسی باید پیوسته از قضاوت حرفه‌ای خود استفاده کنند، قضاوت حرفه‌ای، یکی از عناصر اصلی حسابرسی محسوب می‌شود. برای آنکه قضاوت حسابرسان به درستی انجام شود، لازم است ضمن کوشش برای شناخت مفهوم آن، عوامل موثر بر قضاوت حرفه‌ای شناسایی شود (خوش طینت و بستانیان، ۱۳۸۶). از سوی دیگر و مطابق با مبانی نظری فوق، از آنجایی که هوش مالی به‌عنوان توانایی و مهارت تجزیه و تحلیل داده‌های مالی و بهبود قضاوت‌های مالی تعریف شده و می‌تواند به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر سایر عوامل رفتاری تأثیرگذار باشد، می‌توان به بررسی تأثیر هوش مالی بر قضاوت (تعداد یافته‌های) حسابرسان، به‌عنوان یک رفتار (عمل)، پرداخت.

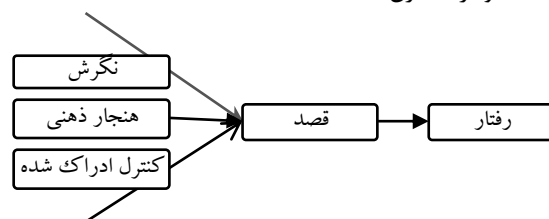
از شخصیت نیز به‌عنوان یکی دیگر از عوامل موثر در اقتصاد رفتاری، تعاریف متعدد و گوناگونی ارائه شده است. عبارت پنج ویژگی شخصیتی اصلی، اولین بار توسط گلدبرگ^۹ به کار برده شد. در این الگو، پنج ویژگی شخصیتی افراد عبارتند از وظیفه‌شناسی، توافق‌پذیری، روان‌رنجوری، برون‌گرایی و تجربه‌پذیری (گلدبرگ، ۱۹۹۰). همچنین مطالعاتی که در حوزه

ارزیابی قضاوت و عملکرد حسابرسان در دیوان محاسبات، می‌تواند به توسعه مبانی نظری و خلق ایده‌های جدید در پژوهش‌های آتی کمک نماید.

مبانی نظری و بسط فرضیه‌های پژوهش

نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده

در اقتصاد رفتاری، فرض بر این است که انسان به طور طبیعی تصمیم منطقی نمی‌گیرد و تصمیمات، غیرقابل پیش‌بینی و ناسازگارند (تومر^۱، ۲۰۱۶). یکی از محبوب‌ترین الگوهای اجتماعی-روان شناختی برای درک و پیش‌بینی رفتار انسان، در میان الگوهای رفتاری، نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده (TPB^۲) بوده که مورد تأیید پژوهش‌گران در این حوزه است (تیم و ودیل^۳، ۲۰۱۶). این نظریه، رفتار فردی را پیش‌بینی می‌کند و نشان می‌دهد که هدف فرد برای اتخاذ یک رفتار، به شدت تحت تأثیر عواملی مانند نگرش، هنجار ذهنی و درک کنترل است (نمودار ۱) (آژن^۴، ۱۹۹۱).

نمودار ۱: نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده آژن (۱۹۹۱)

افراد به‌عنوان موجودات عقلانی، اطلاعات موجود را قبل از هر رفتاری، به‌طور سیستماتیک ارزیابی می‌کنند. آنها پیامدهای مثبت و منفی بالقوه ناشی از این رفتار (نگرش)، نظر یا واکنش افراد مهم به آن رفتار (هنجار ذهنی) و میزان کنترل فرد بر رفتار موردنظر (یا دشواری پذیرش رفتار) را در نظر می‌گیرند (کنترل رفتاری درک شده). عوامل کنترل شامل عوامل داخلی و خارجی است. عوامل داخلی مربوط به شخص و شامل مهارت‌ها، توانایی‌ها، اطلاعات و احساسات هستند و عوامل محیطی یا شغلی را می‌توان به‌عنوان عوامل خارجی در نظر گرفت (سایر و همکاران^۵، ۲۰۲۰). همچنین هوش مالی نیز یک پدیده پیچیده و چندوجهی است، که می‌تواند به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر سایر عوامل رفتاری تأثیرگذار باشد (پاتریج و ویرا، ۲۰۱۸). در واقع هوش مالی به‌عنوان شاخصی از دانش مالی، با نگرش و قصد افراد برای مشارکت در تصمیم‌گیری‌های مالی، ارتباط دارد

^۶- Albaity & Rahman

^۷- Noctor et al

^۸- Kiyosaki

^۹- Goldberg

^۱- Tomer

^۲- Theory of planned behaviour

^۳- Timm & Deal

^۴- Ajzen

^۵- Cyr et al

دیوان محاسبات کشور

مطابق اصول (۵۴) و (۵۵) قانون اساسی و قانون دیوان محاسبات کشور مصوب ۱۳۶۱/۱۱/۱۱ با الحاقات و اصلاحات بعدی آن، وظیفه نظارت، بررسی و کنترل منابع و مصارف بودجه کل کشور، اموال و دارایی‌های دستگاه‌های اجرایی و به‌طور کلی صیانت از وجوه، اموال و دارایی‌های مشمول مالکیت عمومی، برعهده این نهاد نظارتی است. تخصص حسابرسان دیوان محاسبات اعم از مالی، قوانین و مقررات و استانداردهای حسابداری موجب بهبود اشتیاق و اثر بخشی آن‌ها در محیط کار می‌شود و این امر شفاف‌سازی اطلاعات را به‌همراه دارد. همچنین با ارائه گزارشات دقیق‌تر و عمیق‌تر، ضمن افزایش اثربخشی حسابرسی، مشروعیت اجتماعی خود را افزایش می‌دهند و منجر به بهبود اعتماد اجتماعی می‌شوند (امجدی و همکاران، ۱۳۹۹). وظایف و اختیارات حسابرسان دیوان محاسبات کشور براساس مقررات جاری مربوط عبارتست از: رسیدگی به کلیه حساب‌های درآمد و هزینه و سایر دریافت‌ها و پرداخت‌ها و نیز صورت‌های مالی دستگاه‌ها از نظر مطابقت با قوانین و مقررات؛ بررسی وقوع عملیات مالی؛ رسیدگی به موجودی حساب اموال و دارایی‌ها؛ اطمینان از برقراری روشها و دستورالعمل‌های مناسب مالی و کاربرد موثر آنها در جهت نیل به اهداف؛ اعلام نظر درخصوص لزوم وجود مرجع کنترل‌کننده داخلی و یا عدم کفایت مرجع کنترل‌کننده موجود در دستگاه‌های مورد رسیدگی جهت حفظ حقوق بیت‌المال؛ و رسیدگی به حساب کسری ابواب جمعی و تخلفات مالی و هرگونه اختلاف حساب مأمورین ذیربط دولتی در اجرای قوانین و مقررات. علاوه بر این، در سنوات اخیر دیوان محاسبات کشور نسبت به اتخاذ سیاست پیشگیرانه، اقدام نموده است. این سیاست منجر به جلوگیری از انحرافات مالی و عملیات غیر قانونی (عمدی یا سهوی) در دستگاه‌های تحت رسیدگی در مصرف بودجه شده و مدیریت بهینه منابع را در پی خواهد داشت و سازمان بین‌المللی مؤسسات عالی حسابرسی (این‌توسای)^۵ بر استفاده از این سیاست در امر نظارت مالی تأکید نموده است (روزبهنانی‌واسدی، ۱۳۹۷). همچنین از جمله قضاوت‌های ویژه حسابرسی، ارائه توصیه‌ها و پیشنهادات که منجر به اقدامات اصلاحی و پیشگیرانه می‌شود عبارتند از آسیب‌شناسی قوانین و مقررات و ارائه پیشنهادات منجر به اصلاح روشها و رویه‌ها و بهبود عملکرد در دستگاه اجرایی مورد رسیدگی (اهمیت، مناسب و مؤثر بودن) و نیز آسیب‌شناسی قوانین و مقررات و پیشنهادات

قضاوت و تصمیم‌گیری حسابرس انجام شده است، براساس سه عامل تعیین‌کننده اصلی توسط بونر^۱ (۱۹۹۹) طبقه‌بندی شده‌اند: متغیرهای شخصیتی، شغلی و محیطی. این سه متغیر، مؤلفه‌های جدایی‌ناپذیر فرآیند قضاوت و تصمیم‌گیری حسابرس هستند که توسط یک حسابرس مورد استفاده قرار می‌گیرند (مالا و چاند، ۲۰۱۵). از بین الگوهای شخصیت، الگوی پنج عاملی مک‌کری و کاستا^۲ ۱۹۹۶ یکی از کاربردی‌ترین مدل‌هاست. عوامل مذکور عبارتند از روان‌رنجورگرایی، برون‌گرایی، پذیرا بودن، سازگاری و وجدانی بودن (مک‌کری و کاستا، ۱۹۹۶؛ اندرسن^۳، ۲۰۰۰)، که به‌صورت زیر معرفی شده‌اند: روان‌رنجورگرایی: این افراد نگران، عصبی، ناامید، خجالتی، آسیب‌پذیر و شتاب‌زده هستند و احساسات نقش مهمی در فرآیند تصمیم‌گیری و به‌طبع عملکرد آنها دارد. احساسات و حالات روانی افراد می‌تواند بر فرآیند قضاوت و تصمیم‌گیری آنها مؤثر باشد (یوسفی‌شارمی و بنی‌مهد، ۱۳۹۸). پذیرا بودن: افراد با این ویژگی، دارای قدرت تخیل، کنج‌کاو نسبت به ایده‌های دیگران، با احساسات باز، دارای ایده و اقدام‌گرا هستند. برون‌گرایی: این شاخص دربرگیرنده ویژگی‌هایی از قبیل اجتماعی و قاطع، فعال و دوست‌دار دیگران، اعتمادبه‌نفس بالاست. پذیرا بودن و برون‌گرایی حسابرس می‌تواند بر حجم رسیدگی‌ها و نوع آزمون‌ها تأثیرگذار باشد و در نهایت قضاوت حرفه‌ای حسابرس را تحت الشعاع قرار دهد. بالعکس، افزایش سطح فرصت‌طلبی حسابرسان منجر به کاهش بعد ذهن پرسش‌گر، وقفه در قضاوت (جمع‌آوری شواهد)، جستجوی دانش، اعتمادبه‌نفس و استقلال در آنها می‌شود (خانی و ساکنی، ۱۳۹۹). سازگاری (توافق): افراد سازگار، قابل اعتماد، نوع‌دوست، متواضع و دارای ویژگی از خودگذشتگی هستند، در فعالیت‌های اجتماعی بسیار موفقند. توافق‌پذیری به ارتباط متعادل بین فرد و محیط پیرامون اشاره دارد، به‌نحوی که اقدامات افراد در راستای دستیابی به اهداف اجتماعی می‌باشد (مصطفی و ایلاس^۴، ۲۰۱۳). می‌تواند نقش مهمی در ارتباط حسابرس با صاحبکار، قضاوت و تصمیم‌گیری و در نهایت اظهارنظرش داشته باشد وجدانی بودن (وظیفه‌شناسی): افراد وجدانی دارای ویژگی‌هایی از قبیل شایستگی، نظم، وظیفه‌شناسی، تلاش برای موفقیت و نظم درونی هستند. وجدان و مسئولیت‌پذیری می‌تواند تصمیم‌گیری و قضاوت اخلاقی افراد را بهبود بخشد (هوگر و کوپرک^۵، ۲۰۱۰).

^۵- Hoerger & Quirk

^۶- International Organization of Supreme Audit Institutions (INTOSAI)

^۱- Bonner

^۲- McCrae & Costa

^۳- Andersen

^۴- Mustaffa & Illas

حسابرسی دارد. نتایج پژوهش محمودی و پورشهبابی (۱۴۰۱) با هدف بررسی تأثیر ارزش هوش مالی بر ریسک پذیری کارکنان با نقش میانجی سرمایه اجتماعی و تحلیل مدل و انجام معادلات ساختاری نشان داد که هوش مالی با نقش واسطه‌ای سرمایه اجتماعی نمی‌تواند بر ریسک پذیری کارکنان تأثیرگذار باشد ولیکن هوش مالی به صورت مجزا بر دو متغیر ریسک پذیری کارکنان و سرمایه اجتماعی تأثیرگذار است. طبق یافته‌های پژوهش جعفری و همکاران (۱۴۰۰) با هدف آرایه الگویی برای شناسایی عوامل تأثیرگذار بر کیفیت حسابرسی، دو عامل صلاحیت علمی و فنی حسابرسان و سطح حمایت حاکمیت از حرفه حسابرسی، بیشترین تأثیر را بر کیفیت حسابرسی داشته و سایر عوامل تأثیرگذار به ترتیب استقلال و بی‌طرفی، تخصص سرپرست تیم حسابرسی در صنعت صاحبکار، ریسک دعاوی حقوقی، هوش هیجانی، سطح شفافیت اقتصادی در جامعه، فرهنگ پاسخ‌خواهی و رتبه‌بندی موسسات حسابرسی توسط نهادهای نظارتی می‌باشند. نتایج پژوهش خواجوی و کرمانی (۱۴۰۰) نشان داد، ویژگی‌های برون‌گرایی، سازگاری و وظیفه‌شناسی بر فرایند تسهیم دانش کارکنان در مؤسسات حسابرسی تأثیر مثبت و معنادار دارند. نتایج تحقیق بختیاری و همکاران (۱۴۰۰) که با هدف شناسایی عوامل موثر بر ویژگی‌های روان‌شناختی حسابرسان در قضاوت حسابرسی، در چارچوب رویکرد کیفی و با بکارگیری روش پژوهش داده بنیاد انجام گرفته در قالب الگوی پارادایمی شامل شرایط علی با خرده مقولات: ویژگی‌های فردی، عواطف و سلامت روانی حسابرسان و عوامل دموگرافیکی، شرایط زمینه‌ای با خرده مقولات: خانواده، عوامل قانونی، عوامل محیطی، فرهنگ و محیط سیاسی، مقوله محوری با خرده مقولات: استرس ناشی از کار، استقلال و بی‌طرفی، شرایط مداخله گر: عوامل سازمانی و محیط اقتصادی، راهکار/تعاملی با خرده مقولات: مهارت‌ها، دانش حسابرس، احساس تعلق به حرفه و قدرت تصمیم‌گیری به نهادهای تصمیم‌گیر و ناظر و پیامد با خرده مقوله: قضاوت‌های حرفه‌ای می‌باشد. در این پژوهش، مهارت‌ها و دانش حسابرس که به‌عنوان بخشی از عوامل موثر بر ویژگی‌های روان‌شناختی حسابرسان در قضاوت حسابرسی شناسایی شده است، مطابق با ادبیات مطرح شده در تعریف هوش مالی نیز می‌گنجد، به این علت می‌تواند بیانگر نقش میانجی ویژگی‌های شخصیتی حسابرسان بر رابطه بین هوش مالی آنها و کیفیت قضاوت حسابرسی باشد. نظامی و همکاران (۱۳۹۹) نشان دادند که توافق پذیری، بر قضاوت حسابرسان موثر است. همچنین حسابرسان با تیپ شخصیتی متفکر در مقابل احساسی، قضاوت حرفه‌ای‌تری دارند. ریسک‌پذیری نتیجه مدار موجب کاهش و ریسک‌پذیری نامعین موجب

منجر به اصلاح قوانین و مقررات دستگاه اجرایی مورد رسیدگی است (آروین و یزدانی، ۱۳۹۷). عمل به این وظایف و اختیارات، نیاز به قضاوت حرفه‌ای حسابرسان داشته و در پژوهش حاضر نیز اساس سنجش قضاوت حسابرسان قرار گرفته است.

بر اساس نظریه‌های اقتصاد رفتاری و رفتار برنامه ریزی شده و پیشینه نظری که هوش مالی را یک پدیده پیچیده و چند وجهی می‌دانند و می‌تواند به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر سایر عوامل رفتاری تأثیرگذار باشد و نیز ویژگی‌های شخصیتی را مؤلفه‌های منحصر به فردی می‌دانند که رفتارها را پایه‌ریزی کرده و هدایت می‌نمایند، و طبق مطالعات سایر و همکاران (۲۰۲۰) که این نظریه‌ها را یک تئوری مناسب در زمینه قضاوت حسابرسان می‌دانند؛ هدف از پژوهش حاضر بررسی تأثیر هوش مالی و ویژگی‌های شخصیتی بر قضاوت حسابرسان دیوان محاسبات کشور و یافتن پاسخی برای این پرسش اصلی است که آیا هوش مالی و ویژگی‌های شخصیتی بر قضاوت حسابرسان در دیوان محاسبات کشور تأثیر دارد و نیز ویژگی‌های شخصیتی می‌تواند به عنوان یک متغیر میانجی بر رابطه بین هوش مالی و قضاوت حسابرس، اثرگذار باشد؟. براین اساس فرضیه‌های پژوهش به شرح زیر مورد ارزیابی قرار گرفته است:

فرضیه اول: هوش مالی بر قضاوت حسابرسان دیوان محاسبات تأثیرگذار است.

فرضیه دوم: هوش مالی بر ویژگی‌های شخصیتی (روان‌رنجوری، برون‌گرایی، سازگاری، پذیرا بودن، با وجدان بودن) حسابرسان دیوان محاسبات تأثیرگذار است.

فرضیه سوم: ویژگی‌های شخصیتی (روان‌رنجوری، برون‌گرایی، سازگاری، پذیرا بودن، با وجدان بودن) بر قضاوت حسابرسان دیوان محاسبات تأثیرگذار است.

فرضیه چهارم: هوش مالی بر قضاوت حسابرسان دیوان محاسبات با در نظر گرفتن نقش میانجی‌گری ویژگی‌های شخصیتی تأثیرگذار است.

پیشینه پژوهش

در پژوهش لطفی‌جو و همکاران (۱۴۰۲) با توجه به نقش مهم قضاوت و تصمیم‌گیری حسابرس در کیفیت حسابرسی و تأثیر ویژگی‌های روان‌شناختی حسابرسان بر قضاوت آنها و با هدف بررسی نقش خودشیفتگی حسابرس بر اظهارنظر مقبول حسابرسی به بررسی داده‌های لازم با استفاده از جامعه آماری شامل ۱۳۴ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران به روش رگرسیون لجستیک باینری چند متغیره پرداختند. نتایج نشان داد که خودشیفتگی حسابرس تأثیر مثبتی بر کیفیت

روش پژوهش

در راستای تحقق هدف پژوهش، ابتدا با توزیع پرسشنامه بین حسابرسان دیوان محاسبات کشور، اطلاعات مورد نیاز جمع آوری و سپس با استفاده از روشهای آماری به آزمون فرضیه‌های فوق پرداخته شده است. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه و جامعه آماری این پژوهش، حسابرسان (کارمندان بخش فنی) دیوان محاسبات کشور در کلیه رده‌های پستی (حسابرس، حسابرس ارشد، سر حسابرس و سر حسابرس ارشد) در سال ۱۴۰۱ بوده است که به دلیل حجم زیاد و پراکنده بودن جامعه آماری، تعداد ۲۲۶ پرسشنامه دریافت و تحلیل شد. جهت تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای SPSS و LISREL و جهت آزمون فرضیه‌ها از معادلات ساختاری استفاده شده است.

متغیرهای پژوهش و نحوه اندازه‌گیری آنها

متغیر وابسته: متغیر وابسته این پژوهش قضاوت حسابرسان دیوان محاسبات است که جهت سنجش آن، باتوجه قانون اساسی ایران و شرح وظایف و اختیارات حسابرسان دیوان محاسبات کشور براساس مقررات جاری مربوط و نیز مشورت با خبرگان و مدیران استانی دیوان محاسبات، پرسشنامه‌ای مبنی بر پنج شاخص به شرح زیر تدوین شده است:

- ۱) تعداد یافته‌های عدم رعایت قوانین و مقررات در دستگاه مورد رسیدگی
- ۲) تعداد یافته‌های ضعف کنترل داخلی در دستگاه مورد رسیدگی
- ۳) تعداد توصیه‌ها و مشاوره‌های منجر به پیشگیری از وقوع تخلفات در دستگاه مورد رسیدگی
- ۴) تعداد پیشنهادات منجر به اصلاح روش‌ها و بهبود عملکرد در دستگاه اجرایی مورد رسیدگی
- ۵) تعداد پیشنهادات منجر به اصلاح قوانین و مقررات دستگاه اجرایی مورد رسیدگی.

استفاده از شاخص‌های متفاوت ارزیابی کیفیت قضاوت حسابرسان (به عنوان بخش مهمی از عملکرد آنها) در دیوان محاسبات کشور که هیچ‌گونه مشابهی در پژوهش‌های داخلی و خارجی ندارد، جنبه نوآوری در پژوهش حاضر است.

متغیر مستقل: متغیر مستقل این پژوهش هوش مالی حسابرسان بوده که برای سنجش آن از پرسشنامه کیوساکی (۱۹۹۳) با ۲۵ پرسش در طیف پنج‌طبقه لیکرت استفاده شده است.

بهبود کیفیت قضاوت حرفه‌ای حسابرسان می‌شود. نتایج پژوهش نوшادی و همکاران (۱۳۹۸) نشان دادند که کیفیت حسابرسی با هوش مالی مدیران شرکت‌ها، رابطه معنادار و مثبتی دارد و رفتار اخلاقی حسابرسان نیز شدت این رابطه را تقویت می‌کند. یزدانی و همکاران (۱۳۹۷) نشان دادند که عزت نفس بر رفتار مالی و دانش مالی ذهنی تاثیر مثبت و معناداری دارد. احمدی حصار و همکاران (۱۳۹۷) در تحلیل عوامل مؤثر روان شناختی بر مهارت‌های حسابرسان نشان دادند که متغیرهای مسئولیت پذیری ادراکی، مهارت ارتباطی، ساده‌سازی پیچیدگی‌ها، اطلاعات مرتبط و غیرمرتبط، استثناها، اطمینان، میزان دانش، به‌گزینی، سازگاری، خودکارآمدی، خلاقیت، تحمل استرس و توانایی در تشریح فرایند قضاوت و تصمیم‌گیری را به عنوان ویژگی‌های روان شناختی اثرگذار در مهارت حسابرسان می‌توان تلقی کرد. ساماگایو و همکاران^۱ (۲۰۲۴) با هدف شناسایی تأثیر مهارت‌های نرم به‌عنوان محرک کیفیت حسابرسی و نقش تعدیل‌کننده آنها در رابطه بین استرس و تمایل حسابرسان به درگیر شدن در شیوه‌های کاهش کیفیت حسابرسی، با استفاده از پرسشنامه و نمونه‌ای متشکل از ۱۳۰ حسابرس و روش مدلسازی معادلات ساختاری حداقل مربعات جزئی نشان دادند که تمایل حسابرسان به درگیر شدن در شیوه‌های کاهش کیفیت حسابرسی زمانی که حسابرسان تحت تأثیر استرس‌های شغلی هستند افزایش می‌یابد، اما زمانی که افراد دارای انعطاف‌پذیری و مهارت‌های مدیریت زمان هستند، این تمایل کاهش می‌یابد. علاوه بر این، نتایج حاکی از آن است که اثر تعدیل‌کننده این دو مهارت نرم می‌تواند به طور مؤثری تمایل حسابرسان به درگیر شدن در اقدامات و قضاوت‌های ناکارآمد در حسابرسی را کاهش دهد. راوت (۲۰۲۰) نشان داد که هوش مالی تأثیر مثبتی روی نگرش و کنترل رفتاری درک‌شده دارد و نه تنها به سرمایه‌گذاران در ایجاد یک روش تفکر قاطع برای تصمیم‌گیری در مورد سرمایه‌گذاری کمک می‌کند، بلکه به آنها اطمینان می‌دهد که قضاوتی منطقی و حساب‌شده انجام دهند. رامالو و فورته^۲ (۲۰۱۸) با مترادف قرار دادن هوش مالی و دانش مالی، تأثیر مثبت دانش بر اعتماد به نفس و تأثیر مثبت اعتماد به نفس بر رفتار مالی را نشان داده و مدلی ارائه نمودند که در آن، دانش، هم به‌طور مستقیم و هم از طریق ارتباط با اعتماد به نفس، به‌طور غیرمستقیم، بر رفتار مالی تأثیر مثبت دارد.

² - Ramalho & Forte

¹ - Samagaio et al

متغیر میانجی: متغیر میانجی این پژوهش ویژگی‌های شخصیتی حسابرسان بوده و برای سنجش آن از پرسشنامه استاندارد نئو (۱۹۹۳) با ۶۰ پرسش در طیف پنج طبقه لیکرت که بر اساس دیدگاه تحلیل عاملی مک‌گری و کاستا (۱۹۹۶) ارائه شده استفاده شده است.

پایایی و روایی پرسشنامه

برای به دست آوردن روایی پرسشنامه پژوهش حاضر، سؤالات در اختیار تعداد ۵ نفر از خبرگان و متخصصان و اساتید برجسته قرار داده شد، سپس براساس فرمول (۱)، نسبت روایی محتوایی محاسبه گردید: CVR: روایی محتوایی، N: تعداد کل متخصصین، Ne: تعداد متخصصینی که گزینه ضروری را انتخاب کرده‌اند.

$$CVR = \frac{n_e - N/2}{N/2} \quad \text{فرمول (۱)}$$

باعنایت به تعداد خبرگان که ۵ نفر بودند، مقدار CVR نباید کمتر از ۰/۹۹ باشد که برای پرسشنامه‌های پژوهش حاضر با توجه به فرمول فوق و به این دلیل که همه خبرگان گزینه ضروری را انتخاب کردند، مقدار آن هر سه متغیر هوش مالی، ویژگی‌های شخصیتی و قضاوت حسابرسان، مقدار ۱ به دست آمد.

CVI نیز به صورت تجمیع امتیازات موافق برای هر آیتم که امتیاز مرتبط اما نیاز به بازبینی و کاملاً مرتبط را کسب کرده‌اند تقسیم بر تعداد کل متخصصان محاسبه می‌شود. در صورتی که نمره CVI از ۰/۷۹ بالاتر باشد روایی محتوایی مقیاس مورد تأیید می‌باشد. در پژوهش حاضر میزان CVI نیز مقدار ۱ به دست آمد، بنابراین مشخص شد که پرسشنامه‌ها از نظر محتوایی روایی قابل قبولی دارند. همچنین به منظور تعیین پایایی آزمون از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. جدول (۱) مقادیر آلفای کرونباخ برای هر کدام از ابعاد را نشان می‌دهد.

از ۳۱۰ پرسشنامه توزیع شده برای ادارات کل دیوان محاسبات ۳۱ استان کشور، در مجموع تعداد ۲۷۰ پاسخ از ۱۸ استان دریافت شد که تعداد ۴۴ عدد از آنها به دلیل نقص در اطلاعات مورد نیاز، حذف و در نهایت ۲۲۶ پرسشنامه، برای آزمون فرضیه مورد استفاده قرار گرفت. جهت تحلیل توصیفی و استنباطی داده‌ها از نرم افزارهای SPSS و LISREL و جهت آزمون فرضیه‌ها از معادلات ساختاری استفاده شده است. پژوهش حاضر از نوع کاربردی، ترکیبی از پرسشنامه (کیفی) و تبدیل یافته‌ها به داده‌های کمی و مقطعی (یک‌ساله) بوده، و چون از طریق آزمون فرضیه به بررسی تأثیر هوش مالی و ویژگی‌های شخصیتی حسابرسان بر قضاوت آنها می‌پردازد، توصیفی-پیمایشی است.

جدول ۱: ضرایب آلفای کرونباخ برای هر کدام از ابعاد مورد بررسی پرسشنامه

آلفای کرونباخ	متغیر
۰/۸۸	هوش مالی
۰/۸۴	تیپ شخصیتی روان رنجور گرای
۰/۸۶	تیپ شخصیتی برون گرای
۰/۸۲	تیپ شخصیتی سازگاری
۰/۸۱	تیپ شخصیتی پذیرا بودن
۰/۸۴	تیپ شخصیتی با وجدان بودن
۰/۸۰	قضاوت حسابرسان

نتایج پژوهش

یافته‌های توصیفی: آمار توصیفی مربوط به ویژگی‌های جمعیت شناختی نمونه آماری پژوهش در جدول (۲) و آمار توصیفی متغیرهای پژوهش در جداول (۳) و (۴) و (۵) ارائه شده است.

از مجموع ۲۲۶ پاسخ‌دهنده، ۳۷ نفر زن و ۱۸۹ نفر مرد بودند. سن ۳۱ نفر از آنها زیر ۳۰ سال، ۱۰۹ نفر بین ۳۰ تا ۴۰ سال، ۸۵ نفر بین ۴۰ تا ۵۰ سال و ۱ نفر بالای ۵۰ سال بود. ۶۰ نفر دارای تحصیلات لیسانس، ۱۵۸ نفر فوق لیسانس و ۸ نفر

دکتری؛ ۷۹ نفر دارای سابقه کمتر از ۱۰ سال، ۱۰۰ نفر بین ۱۰ تا ۲۰ سال و ۴۷ نفر سابقه بالای ۲۰ سال؛ ۸۲ نفر دارای پست حسابرس، ۵۹ نفر حسابرس ارشد و ۲۶ نفر سر حسابرس ارشد بودند. بیشترین فراوانی‌ها مربوط بودند به تقریباً ۸۴ درصد مرد، ۴۸ درصد ۳۰ تا ۴۰ سال، ۷۰ درصد فوق لیسانس، ۴۵ درصد سابقه ۱۰ تا ۲۰ سال و ۳۶ درصد پست حسابرس.

جدول ۲: آمار توصیفی ویژگی‌های جمعیت شناختی

جنس	فراوانی	سن	فراوانی	تحصیلات	فراوانی	سابقه کار	فراوانی	پست	فراوانی
زن	۳۷	زیر ۳۰ سال	۳۱	لیسانس	۶۰	زیر ۱۰ سال	۷۹	حسابرس	۸۲
مرد	۱۸۹	۳۰-۴۰ سال	۱۰۹	فوق لیسانس	۱۵۸	۱۰-۲۰ سال	۱۰۰	حسابرس ارشد	۵۹
		۴۰-۵۰ سال	۸۵	دکتری	۸	بالای ۲۰ سال	۴۷	سر حسابرس	۵۹
		بالای ۵۰ سال	۱					سر حسابرس ارشد	۲۶
جمع	۲۲۶	جمع	۲۲۶	جمع	۲۲۶	جمع	۲۲۶	جمع	۲۲۶

جدول ۳: آماره‌های توصیفی متغیر هوش مالی

متغیر	میانگین	میان	انحراف معیار	واریانس	مینیمم	ماکسیمم
هوش مالی براساس گزینه‌ها	۳/۴۲	۳/۴۲	۰/۴۸۴	۰/۲۳۴	۲	۵
هوش مالی براساس جمع نمرات	۸۹/۰۵	۸۹/۰۰	۱۲/۵۸۲	۱۵۸/۳۱۳	۵۸	۱۲۳

طبق جدول شماره (۳)، می‌توان گفت حسابرسان از نظر هوش مالی در شرایط مطلوبی به سر می‌برند، زیرا در مقیاس پنج گزینه‌ای لیکرت، متغیر هوش مالی براساس گزینه‌ها (۳/۴۲) و بالاتر از شاخص میانگین (۳) و همچنین براساس جمع نمرات (۸۹/۰۵) و بالاتر از شاخص میانگین (۶۵/۰۰) است. طبق جدول شماره (۴) و با توجه به نمره برش ۳۶ برای این پرسشنامه: با کسب نمره ۳۳/۵۲ اکثریت حسابرسان دارای تیپ

شخصیتی روان‌رنجور خوبی نمی‌باشند؛ با کسب نمره ۳۵/۹۹ بیشتر حسابرسان دارای تیپ شخصیتی درون‌گرا هستند؛ با کسب نمره ۳۹/۷۹ بیشتر حسابرسان دارای تیپ شخصیتی سازگار هستند؛ با کسب نمره ۳۹/۸۶ بیشتر حسابرسان دارای تیپ شخصیتی پذیرا بوده و در نهایت با کسب نمره ۳۷/۳۰ بیشتر حسابرسان دارای تیپ شخصیتی با وجدان هستند.

جدول ۴: آماره‌های توصیفی متغیر ویژگی‌های شخصیتی

متغیر	میانگین	میان	انحراف معیار	واریانس	مینیمم	ماکسیمم
تیپ شخصیتی روان‌رنجور	۳۳/۵۲	۳۲/۰۰	۳/۹۰	۱۳/۴۰	۲۶	۴۰
تیپ شخصیتی برون‌گرا	۳۵/۹۹	۴۰/۰۰	۳/۴۷	۱۲/۰۹	۲۸	۵۰
تیپ شخصیتی سازگار	۳۹/۷۹	۴۰/۰۰	۳/۴۷	۱۲/۰۹	۲۸	۵۰
تیپ شخصیتی پذیرا	۳۹/۸۶	۴۰/۰۰	۳/۳۹	۱۱/۵۴	۲۶	۴۹
تیپ شخصیتی با وجدان	۳۷/۳۰	۳۷/۰۰	۳/۹۰	۱۵/۲۶	۲۶	۴۹

جدول ۵: فراوانی موارد مشاهده شده توسط حسابرسان دیوان محاسبات در مورد قضاوت حسابرسان

فراوانی	گزینه
۵۹۶۳	موارد عدم رعایت (قوانین و مقررات)
۱۰۰۰	موارد پیشگیرانه (فواید مالی)
۱۱۷۱	موارد مرتبط با مؤلفه‌های کنترل‌های داخلی (ضعف در کنترل‌های داخلی)
۱۱۰	موارد پیشنهاد اصلاح قوانین و مقررات
۴۴۱	موارد پیشنهاد اصلاح روش‌ها و دستورالعمل‌ها

باتوجه به اطلاعات جدول شماره (۵)، بیشترین موارد مشاهده شده توسط حسابرسان دیوان محاسبات در ۱۸ استان (مرکزی، لرستان، البرز، ایلام، بوشهر، تهران، خراسان جنوبی، زنجان، سمنان، فارس، قم، کردستان، کرمان، کرمانشاه،

مرکزی، لرستان، البرز، ایلام، بوشهر، تهران، خراسان جنوبی، زنجان، سمنان، فارس، قم، کردستان، کرمان، کرمانشاه،

کهگیلیویه، گیلان، یزد، سیستان و بلوچستان) بدین شرح می‌باشد: موارد عدم رعایت (قوانین و مقررات): ۵۹۶۳ مورد، موارد پیشگیرانه (فواید مالی): ۱۰۰۰ مورد، موارد مرتبط با مؤلفه‌های کنترل‌های داخلی (ضعف در کنترل‌های داخلی): ۱۱۷۱ مورد، موارد پیشنهاد اصلاح قوانین و مقررات: ۱۱۰ مورد و موارد پیشنهاد اصلاح روش‌ها و دستورالعمل‌ها: ۴۴۱ مورد بودند که براساس این جدول بیشترین مورد، موارد عدم رعایت (قوانین و مقررات) می‌باشد. اولین ماده قانونی در بخش وظایف و اختیارات حسابرسان در قانون دیوان محاسبات کشور، حسابرسی یا رسیدگی کلیه حسابهای درآمد و هزینه و سایر دریافتها و پرداختها و نیز صورتهای مالی دستگاهها از نظر مطابقت با قوانین و مقررات مالی و سایر قوانین مربوط و ضوابط لازم الاجرا، ذکر شده که نشان از اهمیت آن دارد و می‌توان آنرا به‌عنوان اصلی‌ترین وظیفه حسابرسان و دلیلی بر تفاوت قابل ملاحظه در فراوانی موارد عدم رعایت دیده شده توسط حسابرسان نسبت به سایر یافته‌ها دانست.

یافته‌های استنباطی: به‌منظور بررسی اینکه آیا حسابرسانی که هوش مالی بالایی دارند، ویژگی‌های شخصیتی و قضاوت مطلوبی هم دارند، باید از آزمون پیرسون یا اسپیرمن استفاده شود؛ به‌این ترتیب که چنانچه متغیرها نرمال باشند، آزمون پیرسون و در صورت عدم نرمال بودن متغیرها، آزمون اسپیرمن مورد استفاده قرار گیرد. در نتیجه قبل از انجام این آزمون‌ها با استفاده از آزمون کلموگروف-اسمیرنف^۱ نرمال بودن متغیرها بررسی گردید.

طبق جدول (۶)، چون مقدار آماره کلموگروف-اسمیرنف متغیرها در بازه $+1/96$ و $-1/96$ قرار ندارد، همچنین مقدار سطح معنی‌داری متغیرها بیشتر از $0/01$ است می‌توان نتیجه گرفت که متغیرها در سطح معنی‌داری $0/01$ و با 99% اطمینان دارای توزیع نرمال می‌باشند. بنابراین می‌توان از آزمون پارامتریک پیرسون استفاده نمود.

همانطور که جدول (۷) نشان می‌دهد ضریب همبستگی بین هوش مالی و قضاوت حسابرسان ($0/260$) است؛ بنابراین با اطمینان 99% بین هوش مالی و قضاوت حسابرسان، رابطه مستقیم، مثبت و معناداری وجود دارد. به‌این معنا که با افزایش هوش مالی، تعداد یافته‌ها (قضاوت) حسابرسان نیز افزایش می‌یابد و بالعکس. همچنین بین هوش مالی و تیپ شخصیتی برون‌گرایی ($0/214$)، بین هوش مالی و تیپ شخصیتی سازگار ($0/287$)، بین هوش مالی و تیپ شخصیتی پذیرا بودن ($0/311$)، بین هوش مالی و تیپ شخصیتی باوجدان بودن ($0/114$) رابطه وجود دارد که در سطح خطای $0/01$ و با 99% درصد اطمینان می‌توان گفت بین هوش مالی و این متغیرها از ویژگی‌های شخصیتی حسابرسان رابطه مستقیم، مثبت و معناداری وجود دارد؛ به این معنا که حسابرسانی که هوش مالی بیشتری دارند، دارای تیپ‌های شخصیتی برون‌گرا، سازگار، پذیرا و باوجدان هستند. اما بین هوش مالی و تیپ شخصیتی روان‌رنجور خوبی ($0/230$ -) رابطه معکوس، منفی و معناداری وجود دارد؛ به‌این معنا که حسابرسانی که هوش مالی بیشتری دارند، از تیپ شخصیتی روان‌رنجوری فاصله گرفته و دارای پایداری عاطفی هستند.

همچنین براساس جدول (۷) بین تیپ شخصیتی برون‌گرایی و قضاوت حسابرسان ($0/110$)، بین تیپ شخصیتی سازگار و قضاوت حسابرسان ($0/128$)، بین تیپ شخصیتی پذیرا بودن و قضاوت حسابرسان ($0/145$)، بین تیپ شخصیتی باوجدان بودن و قضاوت حسابرسان ($0/163$) رابطه وجود دارد که در سطح خطای $0/01$ و با 99% درصد اطمینان می‌توان گفت بین قضاوت حسابرسان و این متغیرها از ویژگی‌های شخصیتی حسابرسان رابطه مستقیم، مثبت و معناداری وجود دارد؛ به این معنا که هرچه تیپ شخصیتی حسابرسان به سمت برون‌گرایی، سازگاری، پذیرا و باوجدان بودن متمایل باشد، عملکرد آنها منجر به افزایش یافته‌ها (قضاوت) حسابرسان می‌گردد. اما بین تیپ شخصیتی روان‌رنجور خوبی و قضاوت حسابرسان ($0/108$ -) رابطه معکوس، منفی و معناداری وجود دارد؛ به‌معنای کاهش در تعداد یافته‌ها (قضاوت) حسابرسانی با تیپ شخصیتی روان‌رنجور، است.

جدول ۶: تحلیل نرمال بودن با توجه به آزمون کلموگروف-اسمیرنف

نتیجه	سطح معنی داری (sig)	کلموگروف-اسمیرنف (آماره Z)	متغیرها
نرمال است	۰/۶۶	۲/۷۲۹	هوش مالی
نرمال است	۰/۴۳	۲/۷۲۵	تیپ شخصیتی روان‌رنجور
نرمال است	۰/۲۴	۲/۳۸	تیپ شخصیتی برون‌گرا

^۱ - Kolmogorov-Smirnov test

نتیجه	سطح معنی داری (sig)	کلموگروف-اسمیرنف (آماره Z)	متغیرها
نرمال است	۰/۱۰	۲/۰۲	تیپ شخصیتی سازگار
نرمال است	۰/۶۶	۲/۶۳	تیپ شخصیتی پذیرا
نرمال است	۰/۱۷	۲/۱۰	تیپ شخصیتی با وجدان
نرمال است	۰/۵۶	۲/۷۴۶	قضاوت حسابرسان

جدول ۷: بررسی رابطه بین متغیرها

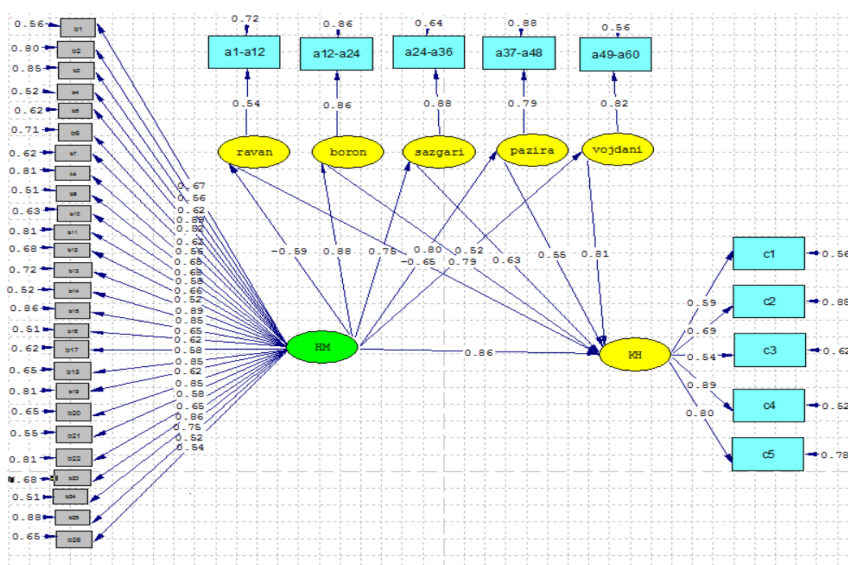
سطح معناداری	ضریب همبستگی	متغیرها
۰/۰۰۰	۰/۲۶۰**	هوش مالی و قضاوت حسابرسان
۰/۰۰۰	-۰/۲۳۰**	هوش مالی و تیپ شخصیتی روان رنجور خویی
۰/۰۰۰	۰/۲۱۴**	هوش مالی و تیپ شخصیتی برون گرایی
۰/۰۰۰	۰/۲۸۷**	هوش مالی و تیپ شخصیتی سازگار
۰/۰۰۰	۰/۳۱۱**	هوش مالی و تیپ شخصیتی پذیرا بودن
۰/۰۰۰	۰/۱۱۴**	هوش مالی و تیپ شخصیتی با وجدان بودن
۰/۰۰۰	-۰/۱۰۸**	تیپ شخصیتی روان رنجور خویی و قضاوت حسابرسان
۰/۰۰۰	۰/۱۱۰**	تیپ شخصیتی برون گرایی و قضاوت حسابرسان
۰/۰۰۰	۰/۱۲۸**	تیپ شخصیتی سازگار و قضاوت حسابرسان
۰/۰۰۰	۰/۱۴۵**	تیپ شخصیتی پذیرا بودن و قضاوت حسابرسان
۰/۰۰۰	۰/۱۶۳**	تیپ شخصیتی با وجدان بودن و قضاوت حسابرسان

** در سطح ۰/۰۱ معنی دار است.

تأثیر متغیر مستقل (هوش مالی) بر متغیر وابسته (قضاوت حسابرسان) از طریق نقش متغیر میانجی (ویژگی‌های شخصیتی) نیز سنجیده شده است. مدل تحلیل عاملی تأییدی در قالب نمودار (۳) و مدل پژوهش در حالت معنی داری در قالب نمودار (۴) ارائه شده است.

تحلیل عاملی تأییدی مدل پژوهش و شاخص‌های برازش مدل:

جهت بررسی تأثیر متغیرها از طریق متغیر میانجی، از تحلیل عاملی استفاده شده است. به این ترتیب که تأثیر متغیر مستقل (هوش مالی) بر متغیر وابسته (قضاوت حسابرسان) و همچنین

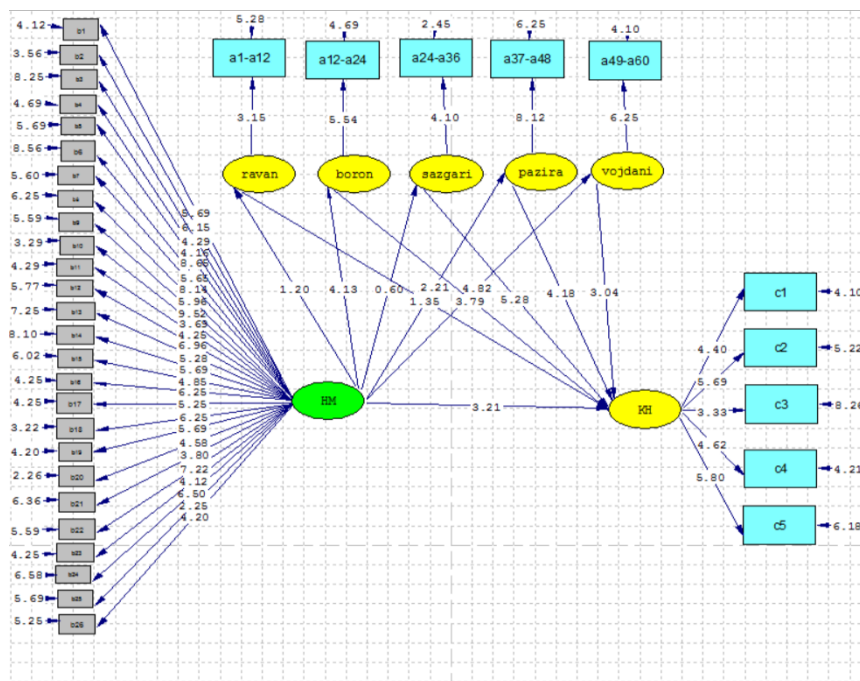
نمودار ۳: مدل تحلیل عاملی تأییدی پژوهش در حالت تخمین استاندارد

تعدیل شده) مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج شاخص‌های نیکویی برازش مدل در جدول (۸) ارائه شده است. با توجه به نتایج بدست آمده از شاخص‌های برازش مدل اندازه‌گیری بعد از اصلاح مشخص شد که تمامی شاخص‌ها در حد استاندارد بوده و برازش مدل مورد تایید می‌باشد.

در این پژوهش جهت بررسی برازش مدل بر اساس داده‌های جمع‌آوری شده، هفت شاخص (کای اسکوئر/درجه آزادی، ریشه میانگین مربعات خطای برآورد، ریشه میانگین باقی مانده‌ها، برازش مقایسه‌ای، برازش فزاینده، نیکویی برازش و نکویی برازش

جدول ۸: نتایج شاخص‌های برازش مدل اندازه‌گیری

شاخص برازش	CMIN/DF	RMSEA ¹	RMR ²	IFI ³	CFI ⁴	GFI ⁵	AGFI ⁶
میزان استاندارد	کمتر از ۳	کمتر از ۰/۰۸	کمتر از ۰/۰۸	بیشتر از ۰/۹	بیشتر از ۰/۸		
میزان پژوهش	۲/۰۴۰	۰/۰۲۹	۰/۰۶۱	۰/۹۴۱	۰/۹۸۰	۰/۸۳۲	۰/۸۸۱

نمودار ۴: مدل پژوهش در حالت معنی داری

بر ویژگی‌های شخصیتی (روان‌رنجورخویی، برون‌گرایی، سازگاری، پذیرا بودن، باوجدان بودن)، ویژگی‌های شخصیتی (روان‌رنجورخویی، برون‌گرایی، سازگار، پذیرا بودن، با وجدان

آزمون فرضیه‌های پژوهش

بر اساس جدول (۹) با توجه به اینکه سطح معنی‌داری در این فرضیه‌ها کمتر از خطای (۰/۰۵) می‌باشد مشخص می‌شود که این فرضیه‌ها معنی‌دار هستند، یعنی با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان ادعا نمود که هوش مالی بر قضاوت حسابرسان، هوش مالی

¹-Root Mean Square Error of Approximation
²-Root Mean Residual
³-Incremental Fit Index
⁴-Comparative Fit Index
⁵-Goodness of fit index
⁶-Adjusted goodness of fit index

می‌شوند. اما ضریب استاندارد مسیر بین دو متغیر هوش مالی و روان‌رنجورخویی (۰/۵۹-) و روان‌رنجورخویی و قضاوت حساب‌برسان (۰/۶۵-) منفی می‌باشد و همچنین مقدار بحرانی دو متغیر هوش مالی و روان‌رنجورخویی (۱/۲۰) و روان‌رنجورخویی و قضاوت حساب‌برسان (۱/۳۵) در بازه (۱/۹۶، -۱/۹۶) قرار دارد، می‌توان نتیجه گرفت که این فرضیه در سطح خطای ۰/۰۵ معنادار نیستند و رد می‌شوند.

براساس جدول (۱۰) به منظور بررسی معنی‌دار بودن فرضیه چهارم مطرح‌شده، از آماره Z استفاده می‌شود، با توجه به این‌که آماره‌های آزمون سوبل (Z) در تمام متغیرها در بازه (۱/۹۶، -۱/۹۶) قرار ندارد بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که این فرضیه در سطح خطای ۰/۰۵ معنادار است. از این رو مشخص می‌شود که در سطح اطمینان ۹۵ درصد هوش مالی بر قضاوت حساب‌برسان دیوان‌محاسبات با در نظر گرفتن نقش میانجی‌گری ویژگی‌های شخصیتی (روان‌رنجوری، برون‌گرایی، سازگاری، پذیرا بودن، با وجدان بودن) تأثیر گذاشته و این فرضیه تأیید شده‌است.

بودن) بر قضاوت حساب‌برسان دیوان‌محاسبات تأثیر معناداری دارد.

از سوی دیگر با توجه به اینکه ضریب استاندارد مسیر بین دو متغیر هوش مالی و قضاوت حساب‌برسان (۰/۸۶)، بین متغیر هوش مالی و ویژگی‌های شخصیتی (برون‌گرایی) (۰/۸۸)، سازگاری (۰/۷۵)، پذیرا بودن (۰/۸۰)، با وجدان بودن (۰/۵۲)، بین متغیر ویژگی‌های شخصیتی (برون‌گرایی) (۰/۷۹)، سازگار (۰/۶۳)، پذیرا بودن (۰/۵۵)، با وجدان بودن (۰/۸۱)، و قضاوت حساب‌برسان مثبت می‌باشد و همچنین مقدار بحرانی بین دو متغیر هوش مالی و قضاوت حساب‌برسان (۳/۲۱)، بین متغیر هوش مالی و ویژگی‌های شخصیتی (برون‌گرایی) (۴/۱۳)، سازگار (۶/۲۷)، پذیرا بودن (۲/۲۱)، با وجدان بودن (۴/۸۲)، بین متغیر ویژگی‌های شخصیتی (برون‌گرایی) (۳/۷۹)، سازگار (۵/۲۸)، پذیرا بودن (۴/۱۸)، با وجدان بودن (۳/۰۴) و قضاوت حساب‌برسان در بازه (۱/۹۶، -۱/۹۶) قرار ندارد، می‌توان نتیجه گرفت که این فرضیه‌ها در سطح خطای ۰/۰۵ معنادار هستند و پذیرفته

جدول ۹: نتایج مربوط به فرضیه‌های اول تا سوم

متغیر تأثیرگذار (متغیر مستقل)	متغیر تأثیرپذیر متغیر وابسته	ضریب مسیر (ضریب استاندارد)	مقدار بحرانی	سطح معنی‌داری
هوش مالی	قضاوت حساب‌برسان	۰/۸۶	۳/۲۱	۰/۰۰۰
هوش مالی	تیپ شخصیتی روان‌رنجورخویی	-۰/۵۹	۱/۲۰	۰/۰۰۰
	تیپ شخصیتی برون‌گرایی	۰/۸۸	۴/۱۳	۰/۰۰۰
	تیپ شخصیتی سازگار	۰/۷۵	۶/۲۷	۰/۰۰۰
	تیپ شخصیتی پذیرا بودن	۰/۸۰	۲/۲۱	۰/۰۰۰
	تیپ شخصیتی با وجدان بودن	۰/۵۲	۴/۸۲	۰/۰۰۰
	تیپ شخصیتی روان‌رنجورخویی	-۰/۶۵	۱/۳۵	۰/۰۰۰
قضاوت حساب‌برسان	تیپ شخصیتی برون‌گرایی	۰/۷۹	۳/۷۹	۰/۰۰۰
	تیپ شخصیتی سازگار	۰/۶۳	۵/۲۸	۰/۰۰۰
	تیپ شخصیتی پذیرا بودن	۰/۵۵	۴/۱۸	۰/۰۰۰
	تیپ شخصیتی با وجدان بودن	۰/۸۱	۳/۰۴	۰/۰۰۰

جدول ۱۰: نتایج مربوط به فرضیه چهارم

نوع مسیر	متغیرهای مسیر	ضریب مسیر استاندارد	خطای استاندارد
مسیر میان متغیر مستقل و میانجی	هوش مالی ← روان‌رنجورخویی	-۰/۵۹	۰/۱۲۴
مسیر میان متغیر میانجی و وابسته	روان‌رنجورخویی ← قضاوت حساب‌برسان	-۰/۶۵	۰/۰۵۲
آماره آزمون (سوبل)/نتیجه	۳/۸۹ ← تأیید فرضیه		
مسیر میان متغیر مستقل و میانجی	هوش مالی ← برون‌گرایی	۰/۸۸	۰/۱۱۹
مسیر میان متغیر میانجی و وابسته	برون‌گرایی ← قضاوت حساب‌برسان	۰/۷۹	۰/۰۲۵
آماره آزمون (سوبل)/نتیجه	۲/۵۱ ← تأیید فرضیه		
مسیر میان متغیر مستقل و میانجی	هوش مالی ← سازگار	۰/۷۵	۰/۱۴۹

خطای استاندارد	ضریب مسیر استاندارد	متغیرهای مسیر	نوع مسیر
۰/۰۳۵	۰/۶۳	سازگار ← قضاوت حسابرسان	مسیر میان متغیر میانجی و وابسته
۲/۶۶ ← تأیید فرضیه			آماره آزمون (سوبل)/نتیجه
۰/۱۶۹	۰/۸۰	هوش مالی ← پذیرا بودن	مسیر میان متغیر مستقل و میانجی
۰/۰۵۶	۰/۵۵	پذیرا بودن ← قضاوت حسابرسان	مسیر میان متغیر میانجی و وابسته
۳/۴۰ ← تأیید فرضیه			آماره آزمون (سوبل)/نتیجه فرضیه
۰/۱۲۹	۰/۵۲	هوش مالی ← با وجدان بودن	مسیر میان متغیر مستقل و میانجی
۰/۰۱۰	۰/۸۱	با وجدان بودن ← قضاوت حسابرسان	مسیر میان متغیر میانجی و وابسته
۴/۱۰ ← تأیید فرضیه			آماره آزمون (سوبل)/نتیجه فرضیه

است و کمتر افراد را در مسیر تردید قرار می‌دهد. از طرف دیگر فرایند قضاوت و تصمیم‌گیری حسابرس به ویژگی‌های رفتاری و شخصیتی متکی است. حرفه حسابرسی به شدت متأثر از ویژگی‌های خلقی و رفتاری حسابرس بوده و ویژگی‌های شخصیتی حسابرسان نیز در پژوهش‌های متعددی به‌عنوان عاملی اثرگذار بر قضاوت حرفه‌ای آنها، شناسایی شده‌است (لطفی‌جو و همکاران، ۱۴۰۲؛ خواجه‌وی و کرمانی، ۱۴۰۰؛ نظامی و همکاران، ۱۳۹۹؛ احمدی‌حصار و همکاران، ۱۳۹۷؛ مالا و چاند، ۲۰۱۵). در این پژوهش به بررسی تأثیر هوش مالی و ویژگی‌های شخصیتی حسابرسان (به‌عنوان بخشی از مهارت‌های حرفه‌ای آنها)، بر قضاوت حسابرسی (به‌عنوان یک رفتار برنامه‌ریزی شده) در دیوان محاسبات پرداخته شده‌است.

نتایج آزمون فرضیه‌های پژوهش حاکی از آن است که با افزایش هوش مالی حسابرسان دیوان محاسبات کشور، قضاوت (تعداد یافته‌ها) حسابرسی توسط حسابرسان نیز افزایش می‌یابد، علاوه بر این با افزایش هوش مالی، تیپ شخصیتی حسابرسان نیز به سمت برون‌گرایی، سازگاری، پذیرا و با وجدان بودن متمایل شده و از تیپ شخصیتی روان‌رنجوری فاصله می‌گیرد و به سمت پایداری عاطفی خواهد رفت. از طرف دیگر هرچه تیپ شخصیتی حسابرسان به سمت برون‌گرایی، سازگاری، پذیرا و با وجدان بودن متمایل باشد، عملکرد آنها منجر به افزایش تعداد یافته‌های (قضاوت) حسابرسی می‌شود؛ اما هرچه تیپ شخصیتی حسابرسان به سمت روان‌رنجوری متمایل باشد، عملکرد آنها منجر به کاهش تعداد یافته‌های (قضاوت) حسابرسی خواهد شد. در نهایت مشخص شد که هوش مالی بر کیفیت حسابرسی حسابرسان دیوان محاسبات تأثیرگذار است و ویژگی‌های شخصیتی حسابرسان (روان‌رنجور خوبی، برون‌گرایی، سازگاری، پذیرا بودن، با وجدان بودن) نیز در این رابطه نقش میانجی‌گری دارد. نتایج حاصل را می‌توان اینگونه تحلیل کرد که هر اندازه هوش مالی حسابرسان بالاتر باشد دارای نظم درونی،

یافته‌های این پژوهش در مورد فرضیه اول یعنی وجود رابطه مستقیم، مثبت و معنادار بین هوش مالی و قضاوت حسابرسان به این معنا که با افزایش هوش مالی، قضاوت حسابرسان (تعداد یافته‌ها) نیز افزایش می‌یابد؛ همسو با پژوهش راوت (۲۰۲۰) و بینشیان‌دهدار (۱۳۹۷) مبنی بر اینکه هوش مالی بالاتر منجر به تصمیم‌گیری و قضاوت منطقی و حساب شده می‌گردد، و نیز منطبق با نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده، می‌باشد. یافته‌های این پژوهش در مورد فرضیه دوم یعنی وجود رابطه مستقیم، مثبت و معنادار بین هوش مالی و برخی از ویژگی‌های شخصیتی حسابرسان؛ همسو با پژوهش رامالو و فورته (۲۰۱۸) خطیری و همکاران (۱۳۹۷) است. یافته‌های این پژوهش در مورد فرضیه سوم یعنی وجود رابطه مستقیم، مثبت و معنادار بین برخی از ویژگی‌های شخصیتی حسابرسان و قضاوت حسابرسان؛ همسو با پژوهش خواجه‌وی و کرمانی (۱۴۰۰)، نظامی و همکاران (۱۳۹۹)، فروغی‌راد و بزاززاده تربتی (۱۳۹۷)، لوک (۲۰۱۶) می‌باشد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

یکی از راه‌های حمایت از رشد اقتصادی، تأمین رفاه مالی و بهبود زندگی در قرن بیست و یکم، تلاش برای بهبود و ارتقای هوش مالی می‌باشد. هوش مالی یک پدیده چندوجهی است که می‌تواند به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر سایر عوامل رفتاری تأثیرگذار باشد و درحقیقت به عنوان ترکیبی از وظیفه‌شناسی، دانش، مهارت، نگرش و رفتار تعریف می‌شود که بر توانایی افراد در تصمیم‌گیری درست مالی و قضاوت منطقی موثر بوده و نقص در هوش مالی منجر به تصمیم‌گیری مالی غیربهبوده می‌شود (توماس و اسپاتارو، ۲۰۱۸؛ راوت، ۲۰۲۰). قضاوت و تصمیم‌گیری یکی از ارکان اساسی حرفه حسابرسی است و مهارت در حسابرسی، توانایی انجام وظیفه‌های نسبتاً پیچیده به شیوه‌های مناسب و براساس دانش انباشته در زمینه‌ای خاص تعریف می‌شود که در ارائه قضاوت‌های حرفه‌ای مناسب، کارآمد

راه های تقویت آن به عنوان یک مهارت و همچنین تأثیر آموزش بر ارتقای هوش مالی و کیفیت حسابرسی در دیوان محاسبات را مورد پژوهش قرار دهند. همچنین گنجانیدن مباحث مالی عصبی در پژوهشهای آتی و درک عملکرد مغز در زمانی که فرد با گزینه‌های تصمیم‌گیری روبرو می‌شود، به حساب‌برسان کمک میکند که احساسات و عواطف خود را در لحظه قضاوت کنترل کنند. محدودیت اصلی این تحقیق شامل محدودیت ذاتی پرسشنامه بوده‌است، به علاوه، تقارن زمان تکمیل پرسشنامه‌ها با زمان اوج کاری حساب‌برسان دیوان محاسبات (زمان تهیه و تدوین گزارش تفریغ بودجه) و نیز تعداد بالای پرسش‌ها، منجر به عدم تکمیل تعداد زیادی از پرسشنامه‌ها توسط حساب‌برسان و کاهش در حجم نمونه مورد بررسی شد.

تقدیر و تشکر

به این وسیله مراتب تشکر و قدردانی از مدیران محترم ستادی، استانی و حساب‌برسان دیوان محاسبات کشور که نویسندگان را در تکمیل و ارائه پژوهش حاضر یاری رساندند، اعلام می‌شود.

فهرست منابع

آروین، حسین؛ یزدانی، حمیدرضا. (۱۳۹۷). طراحی مدل ارزیابی عملکرد حساب‌برسان دیوان محاسبات کشور: بخش تعریف عملکرد. *دانش حسابرسی*، ۷۳، ۱۰۳-۱۲۱.

احمدی حصار، فرشاد؛ پاکدل، عبدالله؛ رضایی شریف، علی. (۱۳۹۷). تحلیل عوامل مؤثر روانشناختی بر مهارت‌های حساب‌برسان (مطالعه موردی حساب‌برسان دیوان محاسبات). *فصلنامه دانش حسابرسی*، ۷۲، ۲۳۱-۲۵۰.

امجدی، اکبر؛ گرکز، منصور؛ بخارائیان خراسانی؛ مریم و معطوفی، علیرضا. (۱۳۹۹). تأثیر تخصص حساب‌برسان بر اعتماد اجتماعی با نقش میانجی کیفیت حسابرسی عملکرد (مطالعه موردی دیوان محاسبات). *فصلنامه دانش حسابرسی*، ۸۰، ۳۱۵-۳۳۲.

بختیاری، عباس؛ حجازی، رضوان؛ جرجزاده، علیرضا. (۱۴۰۰). شناسایی عوامل مؤثر بر ویژگی‌های روانشناختی حساب‌برسان در قضاوت حسابرسان. *فصلنامه دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت*، ۳۷، ۱۴۳-۱۵۸.

جعفری، کرامت؛ آزادی هیر، کیهان؛ فدائی، مهدی. (۱۴۰۰). ارائه الگویی برای شناسایی عوامل تأثیرگذار بر کیفیت حسابرسی با بکارگیری روش دلفی و منطق فازی. *فصلنامه دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت*، ۳۸، ۲۶۹-۲۸۴.

پرسشگری، قاطعیت، اعتماد به نفس بیشتر و برون‌گرا بوده، تمایل بیشتری به برقراری ارتباط و تعاملات اجتماعی داشته و بالا بودن قدرت ارتباطی و سازگاری فرد که به عنوان سرمایه اجتماعی فرد محسوب میشود منجر به کسب حمایت اجتماعی و بهبود روابط حساب‌برسان با دستگاه مورد رسیدگی شده و در قضاوت بهتر و افزایش کیفیت حسابرسی در نظارت، بررسی و کنترل منابع و مصارف و اموال و دارایی‌های دستگاه‌های اجرایی مؤثر باشد. این تحلیل همسو با یافته‌های محمودی و پورشه‌ای (۱۴۰۱) نیز می‌باشد. به یقین یکی از عوامل مؤثر بر قضاوت حسابرسی (اعم از حسابرسی مستقل و حسابرسی دولتی)، عملکرد گروهی حساب‌برسان بوده که این عامل نیز خود معلول عملکرد فردی هر یک از حساب‌برسان می‌باشد. علاوه بر اینکه با تشکیل دوره‌های آموزشی مستمر و افزایش سطح دانش و مهارت‌های حرفه‌ای حساب‌برسان می‌توان کیفیت حسابرسی را ارتقاء داد، توجه به خصوصیات روان‌شناختی و ابعاد ویژگی‌های شخصیتی حساب‌برسان نیز می‌تواند عامل مؤثری بر بهبود عملکرد فردی، عملکرد گروهی و در نتیجه بهبود قضاوت حسابرسی باشد که در نهایت موجب بهبود کارایی فرد و اثربخشی سازمان می‌گردد، ولی در سازمان‌ها کمتر مورد توجه و برنامه‌ریزی قرار می‌گیرد.

بر اساس نتایج این پژوهش به دیوان محاسبات کشور پیشنهاد می‌گردد، ضمن ارزیابی سطح دانش و هوش مالی در زمان گزینش و استخدام حساب‌برسان دیوان محاسبات، ارزیابی شخصیت افراد بر اساس تست‌های روان‌شناختی نیز جهت ورود به این حرفه مورد توجه قرار گیرد و نیز پس از استخدام، ارزیابی‌های شخصیتی حساب‌برسان به صورت ادواری صورت گرفته و در این خصوص از خدمات مشاوران و روان‌پزشکان ذیصلاح بهره‌برداری گردد. همچنین به این دلیل که طبق نتایج پژوهش حاضر، افزایش هوش مالی، تأثیر مثبت و معنی داری بر ویژگی‌های شخصیتی حساب‌برسان از قبیل برون‌گرایی، سازگاری، پذیرا و با وجدان بودن و تأثیر منفی و معنی داری بر روان‌رنجوری حساب‌برسان دارد، پیشنهاد می‌شود جهت ارتقاء سطح هوش مالی، به برگزاری دوره‌های آموزشی بیشتری اقدام شود. از آنجایی که فرآیند حسابرسی به صورت تیمی و در قالب گروه‌های دسته‌بندی شده انجام می‌گیرد؛ پیشنهاد می‌گردد علاوه بر در نظر گرفتن سطح دانش و مهارت تخصصی حساب‌برسان در چینش اعضای گروه‌های حسابرسی، ویژگی‌های خاص شخصیتی حساب‌برسان نیز مورد توجه قرار گیرد و با ترکیب آگاهانه آنها، انسجام گروهی و در نهایت کارایی و اثربخشی فرآیند حسابرسی بهبود یابد. به پژوهش‌گران آتی نیز پیشنهاد می‌گردد تأثیر هوش مالی و تنوع شخصیتی حساب‌برسان را بر کیفیت و اثربخشی گزارش تفریغ بودجه؛ شناسایی عوامل مؤثر بر هوش مالی حساب‌برسان و

نوشادی، امین؛ محمدی ملقرنی، عطاله؛ نوروش، ایرج؛ امینی، پیمان. (۱۳۹۸). بررسی رابطه بین هوش مالی مدیران و کیفیت حسابرسی با نقش تعدیلگری رفتار اخلاقی حسابرسان. فصلنامه دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۳۰، ۲۳۷-۲۶۳.

یزدانی، حمیدرضا؛ مهدیخانی، حبیب؛ احمدی، داریوش؛ عالی وندی، امین. (۱۳۹۷). تجزیه و تحلیل تاثیر عزت نفس و دانش مالی بر رفتار مالی. فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه‌گذاری، ۲۷، ۵۹-۷۷.

یوسفی شارمی، میرامید؛ و بهمن بنی مهد. (۱۳۹۸). تاثیر عواطف فردی بر بی طرفی حسابرس. دانش حسابداری مالی، ۲۰، ۱۶۳-۱۸۵.

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211.

Albaity, M. & Rahman, M. (2019). The intention to use Islamic banking: an exploratory study to measure Islamic financial literacy, *International Journal of Emerging Markets*, 14(5), 988-1012.

Andersen, J.A. (2000). Intuition in managers. *Journal of Managerial Psychology*, 15(1), 46-67.

Brucks, M. (1985), The effects of product class knowledge on information search behavior, *Journal of Consumer Research*, June 1, 1-16.

Cyr, D. Héroux, S., & Fontaine, R. (2020). Auditors' judgment subordination and the theory of planned behavior, *Managerial Auditing Journal*, doi: 10.1108/MAJ-12-2018-2110

DeAngelo, L. E (1981). Auditor Size and Audit Quality. *Journal of Accounting and Economics*, 3(3), 183-199.

Goldberg, L. R. (1990). An alternative description of personality: The big-five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(6), 1216-1229.

Hoerger, M., & Quirk, S. W. (2010). Affective forecasting and the Big Five. *Personality and Individual Differences*, 49(8), 972-976. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.08.007>

Huhmann, B.A., & Mc Quitty, S. (2009). A model of consumer financial numeracy, *International Journal of Bank Marketing*, 27(4), 270-293.

Ingale, K.K., & Paluri, R.A. (2020). Financial literacy and financial behavior: a bibliometric analysis, *Review of Behavioral Finance*, doi: 10.1108/RBF-06-2020-0141.

Kiyosaki, R. (1993). If You Want to Be Rich & Happy Don't Go to School: Ensuring Lifetime Security for Yourself and Your Children. *Aslan publications*.

Lai, X. (2009). Segmentation Study on Enterprise Customers Based on Data Mining Technology. *IEEE Chinese First International Workshop on Database Technology and Applications*, 247-250.

Mala, R., & Chand, P. (2015). Judgment and Decision-Making Research in Auditing and Accounting: Future Research Implications of Person, Task,

حبشی، نعمت. (۱۳۹۴). مطالعه نحوه ارزیابی عملکرد توسط دیوان محاسبات (مؤسسات عالی حسابرسی) دوازده کشور توسعه یافته و در حال توسعه در مقایسه با کشور جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه دانش حسابرسی، ۵۹، ۱۷۴-۱۴۷.

خانی، عبدالله؛ ساکنی، محمد. (۱۳۹۹). کاهش سوگیری های قضاوتی حسابرسان در هنگام ارزیابی انگیزه های رفتاری مثلث ثقل بر اساس استاندارد حسابرسی ۲۴۰ ایران. مجله دانش حسابداری، ۴۲، ۱۶۷-۱۹۴.

خطیری، محمد؛ تقی پوریان، یوسف؛ غلامی جمکرانی، رضا. (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین ویژگیهای شخصیتی و هوش مالی مدیران. فصلنامه حسابداری مالی، ۴۰، ۱۴۹-۱۲۶.

خواجوی، شکراله؛ کرمانی، احسان. (۱۴۰۰). ویژگیهای شخصیتی مؤثر بر تسهیم دانش در مؤسسات حسابرسی با رویکرد معادلات ساختاری. فصلنامه پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، ۵۰، ۱-۳۲.

خوش طینت، محسن؛ بستانیان، جواد (۱۳۸۶). قضاوت حرفه ای در حسابرسی. فصلنامه مطالعات تجربی حسابداری مالی، ۱۸، ۲۵-۵۷.

روزبهبانی، ناصر؛ اسدی، مرتضی. (۱۳۹۷). کتابچه آشنایی با دیوان محاسبات کشور. مرکز آموزش و برنامه‌ریزی دیوان محاسبات. <https://dmk.ir/page-Index>

فروغی راد، رسول؛ بزاززاده تربتی، حمیدرضا. (۱۳۹۸). تاثیر استرس کاری حسابرسان بر کیفیت حسابرسی. فصلنامه دانش حسابرسی، ۷۴، ۱۵۱-۱۷۳.

قانون دیوان محاسبات کشور. <https://www.dmk.ir/index>

نظامی، احمد؛ پورحیدری، امید؛ پاکدامن، مجید. (۱۳۹۹). بررسی اثر ویژگیهای شخصیتی (وجدان و توافق پذیری)، احساسات-تفکر و ریسک پذیری بر قضاوت حسابرس با توجه به نقش میانجی خودکارآمدی. مجله علمی دانش حسابداری مالی، ۲۴، ۱-۲۴.

لطفی جو، نشمین؛ بنی مهد، بهمن؛ وکیلی فرد، حمیدرضا. (۱۴۰۲). خودشیفتگی حسابرس و اظهارنظر مقبول حسابرسی. پژوهش‌های حسابرسی حرفه‌ای، ۳(۱۱)، ۸۱-۶۴.

محمودی، جابر؛ پورشهبابی، وحید. (۱۴۰۱). بررسی تاثیر ارزش هوش مالی بر ریسک پذیری کارکنان با نقش میانجی سرمایه اجتماعی. فصلنامه ارزش آفرینی در مدیریت کسب و کار، ۲(۴)، ۲۵-۴۵.

- Palgrave Macmillan, New York.
https://doi.org/10.1057/9781137456748_3
- Utami, I., & Nahartyo, E. (2013). The effect of type a personality on auditor burnout: evidence from Indonesia, *Accounting and Taxation*, 5(2), 89-102.
- Transparency International. Corruption perception index. (2021).
<https://www.transparency.org/en/cpi/2021>.
- and Environment Perspective. *Accounting Perspective*. 4(1), 1-50.
- McCrae, R.R., & P.T. Costa. (1996). Toward a new generation of personality theories: Theoretical contexts for the five-factor model. In J.S. Wiggins (Ed.), *the five-factor model of personality, theoretical perspectives*. New York, Guilford press.
- Mustaffa, C.S & Illas, M. (2013). Relationship between students adjustment factors and cross cultural adjustment: a survey at the northern university of Malaysia. *International communication studies*, 21(1), 279-300.
- Noctor, M., Stoney, S., & Stradling, R. (1992). Financial Literacy: A Discussion of Concepts and Competencies of Financial Literacy and Opportunities for its Introduction into Young People's Learning, *National Foundation for Education Research*, London.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2015). International network on financial education (INFE) toolkit for measuring financial literacy and financial inclusion, Paris, available at: www.oecd.org/daf/fin/financial_education/2015_OECD_INFE_Toolkit_Measuring_Financial_Literacy.pdf,
- Potrich, A.C.G., & Vieira, K.M. (2018). Demystifying financial literacy: a behavioral perspective analysis. *Management Research Review*, doi: 10.1108/MRR-08-2017-0263.
- Ramalho, Th. B., & Forte, D. (2018). Financial literacy in Brazil – Do knowledge and self-confidence relate with behavior ? . *RAUSP Management Journal*, doi: 10.1108/RAUSP-04-2018-0008.
- Raut, k.R. (2020). Past behavior, financial literacy and investment decision-making process of individual investors, *International Journal of Emerging Markets*, 15(6), pp. 1243-1263.
- Salehi, M. Seyyed, F. Farhangdoust, Sh., & Shahri, T.A. (2019). The impact of personal characteristics, quality of working life and psychological well-being on job burnout among Iranian external auditors, *International Journal of Organization Theory & Behavior*, 23(3), 189-205. [In Persian].
- Samagaio, A., Morais Francisco, P. and Felício, T. (2024), "The relationship between soft skills, stress and reduced audit quality practices", *Review of Accounting and Finance*, Vol. 23 No. 3, pp. 353-374.
- Shanteau, J. (1987). Psychological characteristics of expert decision makers. In Mumpower, J. Phillips, L. Renn, O. & Uppuluri, V. *Expert Judgment and Expert Systems*, Berlin: Springer-Verlag, 289-304.
- Tim, S.N., & Deal, B.M. (2016). Effective or ephemeral? The role of energy information dashboards in changing occupant energy behaviors, *Energy Research and Social Science*, 19, 11-20.
- Tomer, J.F. (2016). Investments in Human Capital to Remedy Decision-Making Errors. In: *Integrating Human Capital with Human Development*. Palgrave Advances in Behavioral Economics.

Accounting Knowledge & Management Auditing

Vol. 16/ No. 61/ Autumn 2027

The mediating role of personality traits on the relationship between financial intelligence and auditors' judgment in the Court of Audit

Seyede Zahra Mirashrafi

Lecturer, Department of accounting, Payame Noor University, Tehran, Iran.

(Corresponding Author)

Rahman Doostian

Assistant Professor, Department of Accounting, Khorramabad Branch, Islamic Azad University, Khorramabad, Iran.

Mahmoud Sheykhmolooki

Chief Auditor, National Accounts Cour, Iran.

Abstract

In the present article, the effect of financial intelligence and personality traits of auditors on the judgment of auditors in the Court of Audit has been investigated. The data collection tool was a questionnaire and the statistical population was the auditors of the Court of Accounts in 1401. Due to the large volume and dispersion of the statistical population, 226 questionnaires were received and analyzed. SPSS and LISREL software were used to analyze the data and structural equations were used to test the hypotheses. The findings show that the judgment of the auditors of the Court of Accounts is influenced by their financial intelligence and personality traits; In addition, financial intelligence is also effective in the emergence of auditors' personality traits. The evidence indicates the important role of financial intelligence and auditors' personality traits on their judgment. This research is based on the use of 5 indicators: the number of findings of non-compliance with laws and regulations, the number of findings of weak internal control, the number of recommendations and consultations leading to the prevention of violations, the number of suggestions leading to the modification of methods and improvement of performance, and the number of suggestions leading to the modification of laws and The regulations of the executive body under consideration have presented a new approach in evaluating the judgment of the auditors of the State Court of Audit, which can lead to the development of theoretical foundations and the creation of new ideas for future research.

Keywords: Financial intelligence, personality traits, auditors' judgment, Court of Audit.

